herpy

KOPPARÖDLOR

kopparorm

Anguis fragilis

Anguis fragilis är en benlös, blank ödla på 40-50 cm som lever gömd under stenar, trä och tät vegetation i västra och centrala Europa. Den liknar en orm, men har ögonlock och kan kasta svansen. Den lever av sniglar och daggmaskar, föder levande ungar och kan bli mycket gammal. Den kräver ett svalt, fuktigt terrarium eller utomhusanläggning med djup botten, många gömställen och en riktig vintervila.

Familj: Anguidae Engelska: Slow Worm

FAKTARUTA

DJURET

Vuxenstorlek	**40-50 cm** total längd inkl. svans
Vikt	**20-100 g**
Livslängd	**20-30 år**
Aktiv	**På dagen och i skymningen**
Levnadssätt	**Marklevande och grävande**
Biotop	**Tempererad skog och äng**
Svårighetsgrad	**Viss erfarenhet**

SKÖTSEL

Min. terrarium	**80 × 40 × 40 cm** L × B × H för 2 vuxna djur
Temperatur, dag	**18-24 °C**
Värmeplats	**25-30 °C**
Temperatur, natt	**10-15 °C**
Luftfuktighet	**60-80 %**
Vatten	**Vattenskål**
UVB	**Valfritt**
Vintervila	**4-8 °C** 16-20 veckor
Föda	**Insekter och maskar/sniglar**
Hålls	**Parvis eller en hane med flera honor**

AVEL

Fortplantning	**Levandefödande**
Könsmogen	**36-48 mån.**
Kullstorlek	**6-12 ungar**
Kullar per år	**1**
Dräktighet	**80-100 dagar**

SKYDD OCH PAPPER

CITES	**Ej listad**
EU-bilaga	**Ej listad**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Anguis fragilis är en slät, benlös ödla i familjen Anguidae. Kroppen är rörformad och styv, eftersom fjällen har små benplattor under sig, och det finns ingen tydlig hals. Fjällen är små, släta och överlappar varandra som taktegel, och huden har en blank, nästan metallisk glans. Svansen går jämnt över från kroppen och är lika lång som kroppen eller längre.

Vuxna djur är vanligen 40-45 cm långa, och enstaka blir över 50 cm. Vikten är 20-100 g. Arten skiljs från ormar på ögonlocken, de små fjällen på buken, den breda, lätt kluvna tungan och de stelare rörelserna; i handen känns den hård och stel. Hanarna är enfärgade grå, bruna, rödaktiga eller kopparfärgade, en del med blå fläckar, och de har större huvud än honorna. Honorna har oftast ett mörkt streck längs ryggen och mörka sidor. Ungarna är silvergrå till guldgula på ovansidan med ett svart mittstreck och kolsvarta sidor och buk.

Anguis fragilis kan kasta svansen när ett rovdjur griper tag i den. Svansen vrider sig vidare en stund och avleder attacken, men den växer bara ut igen som en kort stump. Arten blir gammal för en ödla: cirka 30 år i naturen, och över 50 år har registrerats i fångenskap.

Arten räknades tidigare som en art med utbredning över större delen av Europa, men är i dag delad i fem. *Anguis fragilis* i snäv mening lever i västra och centrala Europa och på nordvästra Balkan. *Anguis colchica* avlöser den mot öster, *Anguis veronensis* lever i Italien, och *Anguis graeca* och *Anguis cephallonica* i Grekland. Arterna liknar varandra mycket, så djur av okänt ursprung kan tillhöra en av de nära arterna.

Utbredning och livsmiljö

Anguis fragilis lever från norra Spanien och Portugal över Frankrike, Storbritannien, Benelux och stora delar av Mellaneuropa till sydkusten av Norge och Sverige. Mot sydost når den över Alperna till nordvästra och centrala Balkan, från Slovenien längs Dinariska Alperna till Nordmakedonien. I Danmark förekommer den i större delen av landet.

Mot öster avlöses den av *Anguis colchica*. Gränsen är inte skarp: från Gdańskbukten till nordöstra Grekland finns en bred zon där de två arterna möts och kan korsa sig, bland annat i Polen, Tjeckien och Slovakien.

> **Naturlig utbredning:** Norge, Sverige, Danmark, Storbritannien, Nederländerna, Belgien, Luxemburg, Tyskland, Frankrike, Spanien, Portugal, Schweiz, Liechtenstein, Österrike, Tjeckien, Polen, Slovenien, Kroatien, Bosnien och Hercegovina, Montenegro, Serbien och Nordmakedonien.

LIVSMILJÖ

Anguis fragilis lever gömd och halvt nergrävd. Den förekommer i skogsbryn och ljusa skogar, på hedar, ängsmarker och i mossar, på banvallar och i naturliga trädgårdar, framför allt där det finns tät vegetation, fallna trädstammar, stenar och komposthögar att gömma sig under. Den föredrar platser med fuktig jord och en tät mosaik av solplatser och gömställen.

Arten solar sig sällan öppet. I stället lägger den sig under stenar, bark och andra föremål som solen har värmt upp. Dräktiga honor behöver högre kroppstemperatur och ligger i direkt sol sent på sommaren. Aktiva djur har en kroppstemperatur på cirka 22-26 °C. Djuren är oftast framme på morgonen, i skymningen och efter regn, när sniglar och daggmaskar är framme.

På vintern ligger djuren i vintervila i frostfria hål i marken, musgångar och hålrum under trädrötter, ofta flera tillsammans och tillsammans med andra kräldjur och groddjur. Vintervilan varar från mitten av oktober eller början av november till slutet av mars eller april.

Läs mer: Vintervila och årstider

Skötsel

TERRARIET

Skötseln av *Anguis fragilis* är bara sparsamt beskriven, men arten är härdig och förökar sig villigt när förhållandena är rätt. Uppgifterna här bygger på artens levnadssätt och klimat. Arten trivs bäst utomhus i en säkrad anläggning eller ett kallt växthus med god ventilation, där den följer årstiderna. En utomhusanläggning ska ha minst 50 cm lös jord, så att djuren kan gräva ner sig under tjälgränsen, och ska täckas med nät mot katter och fåglar.

Inomhus behöver ett par ett terrarium på minst 80 × 40 × 40 cm, och en hane med två-tre honor minst 100 × 50 × 40 cm. Botten ska vara minst 10 cm djup, lös och lätt fuktig, till exempel trädgårdsjord eller skogsjord blandad med löv, och toppen täcks av mossa. Djuren gräver snabbt ett nät av gångar. Lägg platta gömställen direkt på botten: bark, platta stenar, korkplattor och brädor som djuret kan lägga sig under. Det ska finnas gömställen både i den varma och i den svala änden, och botten under flera av dem ska vara lätt fuktig.

Terrariet ska ha täta hörn och ett tätt lock, eftersom en smal, benlös ödla slipper ut genom mycket små springor. Ventilationen ska vara god. Ta regelbundet bort rester av föda och spillning, och byt botten vid behov.

TEMPERATUR

Arten tål inte stark värme. Dagstemperaturen ska ligga på 18-24 °C. Under en platt sten eller en skiva skiffer som en lampa värmer upp kan det finnas en varm plats på 25-30 °C, så att djuret kan värma sig indirekt, som det gör i naturen. Aktiva djur i naturen håller en kroppstemperatur på cirka 22-26 °C. Djuret ska alltid kunna välja mellan varmt och svalt. På natten sjunker temperaturen till 10-15 °C, och värmen stängs av. Ett terrarium i direkt sol bakom glas blir snabbt för varmt.

Vintervilan är en fast del av årsrytmen och en förutsättning för avel. Djuren blir långsamma och slutar äta i slutet av oktober. Avbryt utfodringen cirka två veckor före vilan, och sänk temperatur och dagslängd gradvis, så att tarmen är tom. Håll sedan djuren vid 4-8 °C i 16-20 veckor i lös, lätt fuktig jord med mossa, gärna flera tillsammans. Temperaturen får aldrig nå fryspunkten. I en utomhusanläggning med djup jord klarar djuren vintervilan själva. Från mitten av mars höjs temperaturen över några dagar. Det kan dröja en till två veckor innan djuren börjar äta, och dricksvatten är särskilt viktigt under den perioden. Sjuka och underviktiga djur ska inte gå i vintervila.

LUFTFUKTIGHET OCH VATTEN

Luftfuktigheten ska vara 60-80 %. Botten ska vara lätt fuktig på djupet, men aldrig blöt, och den översta delen får gärna torka lite mellan varje sprayning. Spraya lätt varje eller varannan dag, och håll mossan fuktig. Djuret ska kunna välja mellan fuktiga och torra platser, och luften ska bytas ut, så att det inte växer mögel.

En låg, stabil vattenskål med friskt vatten ska stå i terrariet hela tiden. Djuren dricker också droppar från mossa och blad. Byt vattnet ofta. En botten som hela tiden är blöt ger hudproblem och mögel.

Läs mer: Luftfuktighet, sprayning och ventilation

LJUS OCH UVB

Arten är mest aktiv på morgonen och i skymningen och solar sig mest indirekt. UVB är därför inte nödvändigt, men ett svagt UVB-rör (Ferguson-zon 1) över den ena änden ger djuret möjlighet att välja, så länge det finns många gömställen. Det är en uppskattning. I en utomhusanläggning får djuren naturligt dagsljus.

Ljus och värme tänds 12-14 timmar på sommaren och sänks till 8-10 timmar på hösten, så att djuren följer årstiderna. En timer gör det enkelt.

Läs mer: Ljus och UVB

UTFODRING

Anguis fragilis lever av långsamma bytesdjur och föredrar små, grå åkersniglar framför allt annat. Den tar också andra nakna sniglar, daggmaskar, harkrankslarver, fluglarver, spindlar och små snäckor med hus. En del djur äter mjölmaskar, andra vägrar dem. Arten hittar födan med luktsinnet och tar den bäst när den rör sig.

Sniglar och daggmaskar ska komma från platser utan snigelgift och gödsel. Strö då och då ett multivitamin- och kalkpulver över fodret. Mata vuxna djur 2-3 gånger i veckan med den mängd de äter på kort tid, och ta bort rester. En pincett eller en låg skål förhindrar att djuret sväljer bottenmaterial.

Ett friskt djur gör uppehåll i ätandet i några dagar före hudömsningen och börjar igen efteråt. Om djuret inte äter på längre tid utanför vintervilan, eller går ner i vikt, ska det till en veterinär.

Läs mer: Kalk, vitaminer och tillskott

BETEENDE OCH HANTERING

Anguis fragilis är lugn och tillbringar större delen av tiden i botten eller under gömställen, ofta med bara huvudet stickande upp. Nya djur vrider sig våldsamt när de tas upp, men blir snabbt lugna och snor sig runt fingrarna för att hålla fast. Lyft aldrig djuret i svansen, eftersom den lätt kastas. Djuret biter nästan aldrig och är inte giftigt.

Arten är inte revirhävdande utanför parningstiden, men hanarna kämpar på våren och kan tillfoga varandra allvarliga sår i ett terrarium. Håll därför en hane med en eller flera honor, eller skilj hanarna åt under parningstiden. Arten kan dela en stor, fuktig anläggning med fridsamma små ödlor av samma storlek, men det enklaste är att hålla den ensam. Som alla kräldjur kan den bära på salmonella, så tvätta händerna efter kontakt med djur, terrarium och foder.

Läs mer: Karantän och hygien

Avel

KÖNSMOGNAD OCH KÖNSBESTÄMNING

Könen känns igen på färgen hos vuxna djur: hanarna är enfärgade, en del med blå fläckar, och har större huvud, medan honorna vanligen har ett mörkt ryggstreck och mörka sidor. Hos ungar kan könet inte ses. Arten blir könsmogen vid 3-4 års ålder. Sätt bara fullvuxna djur i gott hull i avel, och bara efter en vintervila.

PARNING

Parningen sker på våren efter vintervilan, oftast i maj och sammanlagt från slutet av april till juni. Hanarna kämpar om honorna, och vid parningen biter hanen sig fast i honans nacke. Honan kan få bettmärken. Avel är inte svår när djuren har haft en ordentlig vintervila. Håll uppsikt över djuren, och skilj dem om honan får sår.

ÄGGLÄGGNING OCH KULLAR

Arten föder levande ungar. Dräktigheten varar cirka tre månader, och ungarna föds från slutet av juli till september eller början av oktober, beroende på sommarens värme. En kull är vanligen på 6-12 ungar, men kan vara på 2-28, och stora honor får fler. Honan får vanligen bara ungar vartannat år.

Dräktiga honor behöver en varmare plats och ligger gärna och solar sig. Flytta honan till ett separat terrarium, inrett som det stora, när hon är tydligt dräktig, så att hon kan föda i fred från hanarna. Ge rikligt med foder och friskt vatten.

INKUBATION

Det finns inga ägg att ruva. Ungarna utvecklas i honans kropp och föds i en tunn, genomskinlig hinna, som de bryter genast eller efter några minuter. Honans kroppstemperatur styr utvecklingen, så hon ska ha tillgång till en varm plats under hela dräktigheten. Dräktigheten på cirka tre månader är siffran i rutan.

UPPFÖDNING AV UNGAR

Nyfödda ungar är 6-9 cm långa och väger drygt ett halvt gram. De är livliga och gräver gärna i lös, ljum jord. Håll dem åtskilda från de vuxna i ett terrarium med fuktig, lös botten, mossa, många små gömställen och en liten varm plats.

Uppfödningen är den svåra delen, eftersom ungarna behöver mycket små bytesdjur. De äter helst pyttesmå åkersniglar och små daggmaskar, och små spindlar och larver tas också, medan bananflugor, små syrsor och små mjölmaskar ofta ignoreras. En handfull kompost i terrariet varje dag ger många små kryp. Föd därför bara upp några få ungar åt gången. Ungarna växer snabbast det första året och når cirka 10 cm från nos till kloak, därefter växer de långsamt. De ska gå i vintervila från första vintern.

Läs mer: Foderdjur: hållning och avel

Hälsa och vanliga misstag

Arten är härdig och lever länge när temperatur, fukt och föda stämmer. Det finns bara få uppgifter om sjukdomar hos djur i fångenskap. De typiska problemen är:

- Överhettning, om terrariet står i sol, eller om det saknas ett svalt gömställe.
- Uttorkning och hudproblem, om botten är för torr, eller om djuret inte har ett fuktigt gömställe.
- Mögel och bakterier i en botten som är konstant blöt.
- Bristsjukdomar vid ensidig föda.
- Parasiter och kvalster, särskilt hos nya djur. Sätt nya djur i karantän.
- Viktminskning och dödsfall under vintervilan, om djuret inte var friskt och i gott hull, eller om temperaturen varierar för mycket.
- Förlorad svans: den växer bara ut som en stump, men det är inte farligt i sig.

Ett friskt djur är blankt, har en fast kropp och äter. Kontakta en veterinär med erfarenhet av kräldjur om djuret går ner i vikt eller slutar äta utanför vintervilan.

Fråga alltid dina kunniga bekanta

Guiden är ett bra ställe att börja på, men den kan inte ersätta erfarenhet. Djur är olika, och mycket av det viktigaste lär man sig av dem som har hållit arten i åratal. Prata med en uppfödare, en erfaren djurhållare eller en veterinär med kunskap om kräldjur och groddjur innan du skaffar djuret - och igen om något verkar fel.